

13. prosinec - svatá Lucie

Každý z nás již od dětství určitě zná rčení „Lucie, noci upije“. Co však tento výrok znamená? Kdo byla tato pověstná Lucie? Jaké další zvyky a tradice se k tomuto dni váží nejen v České republice, ale i v ostatních zemích?

Historie

Lucie se narodila pravděpodobně kolem roku 284 v italských Syrakusách na Sicílii do rodiny zámožných křesťanů. Svůj majetek i plánované věno ale rozdala chudým.

Snad již v dětském věku, jako křesťanská dívka, z lásky ke Kristu učinila slib zachování panenské čistoty, kterému za všech okolností zůstala věrná.

Po otcově smrti se jí matka rozhodla provdat za pohanského aristokrata. Lucie se však nebála jeho ruku odmítnout a zachovat svou mravní čistotu pro Ducha svatého.

Legenda praví, že se od správce Syrakus dozvěděla, že její snoubenec na ní nejvíce miluje oči. Proto si je vyloupila a podala je správci se žádostí, aby je tedy šlechtici předal. Do druhého dne se jí zázrakem opět zrak vrátil – a Panna Maria ji obdařila ještě krásnějšíma očima.

Když pobouřený správce zjistil, že je prostoupena Duchem svatým, rozhodl se ji nechat zneuctít. Rozkázal, aby byla poslána do nevěstince. Bláhově si myslel, že ji tak Duch svatý opustí. Přišli vojáci, aby Lucii odvedli. Nedokázali s ní však pohnout. Stejně tak neúspěšný byl i pár volů; když dívka usedla na povoz, nemohli s ním hnout. Zlomit její vůli nedokázala ani žhavá pryskyřice, kterou jí lili na kůži. Než jí nakonec prokláli krk mečem, předpověděla Lucie pád císaře Diokleciána a povolení křesťanské víry.

Podle jiné pověsti měla být Lucie kvůli svému křesťanskému vyznání upálena, ale plameny se jí vyhnuly, protože jí nechtěly ublížit. Aby kat mohl vykonat rozsudek, musel použít meč. Hodnověrnost údajů je sporná, jisté však je, že Lucie podstoupila **13. 12. roku 304** mučednickou smrt a má se za věrohodnou bodná rána mečem nebo dýkou, podle tradice vedená do krku. Dioklecián do roka padl a o 9 let později, tedy roku 313, císař Konstantin I. Veliký povolil křesťanství.

Svatá Lucie je svatá jak pro katolickou, tak pro pravoslavnou církev, uctívá ji církev pravoslavná, anglikánská, luteránská a samozřejmě římskokatolická.

Ostatky

Relikvie svaté Lucie byly nejprve přeneseny ze Syrakus do Konstantinopole a odtud roku 1204 do Benátek, kde byly pohřbeny v kostele sv. Lucie. V roce 1861 byl chrám zbořen a na jeho místě bylo postaveno benátské hlavní nádraží, které dodnes nese Luciino jméno – „Stazione di Venezia Santa Lucia“. Ostatky byly následně přeneseny do nedalekého kostela San Geremia, na němž můžeme vidět italský nápis: „V tomto chrámu spočívá panna Lucie Syrakuská. Nechť přinese Itálii a světu světlo a mír.“

Nápis na benátském kostele sv. Geremia je čitelný i z gondoly plující po Canal Grande

Postavení

Sv. Lucie je podle tradice připomínána již od 5. století jako panna a mučednice. Její poselství shrnuje výrok „*Ti, kdo žijí cudný život, jsou chrámem Ducha svatého.*“

Atributy / zobrazení

Svatá Lucie bývá zobrazována s vlastníma očima na míse a palmovou ratolestí jako znakem mučednictví. Často bývá přidán meč nebo dýka, volské spřežení, dlouhý bílý oděv přepásaný červeným pásem symbolizující krev, dvojité kříž, kniha, svítilna, svíčka nebo pochodeň.

Sv. Lucie jako patronka

Na základě událostí, kterými vyvrcholil její pozemský život, se Lucie stala patronkou města Syrakus (přesně tak, jak jí ve snu pro Luciinu velkou víru předpověděla sv. Agáta).

Je považována za patronku slepců, nemocných dětí, kajících nevěstek, advokátů, optiků, spisovatelů, nožířů, elektrikářů, sklenářů, švadlen, gondoliérů a rolníků, někde se také uvádí patronát k více jak 15 povoláním.

Je vzývána při očních nemocech, úplavici, epidemiích, silném krvácení, proti bolestem v krku a při dalších krčních onemocněních, ve chvílích, kdy si lidé potřebují zjednat jasno v pro ně nepřehledných situacích.

Jméno Lucie

Ženské jméno Lucie, popř. Lucia, pochází z latinského slova „lux“ neboli „světlo“. Význam jména je „světlá“, „zářící“. Mužskou podobou jména je Lucian, Lucián a Lucius.

Ve starověkém Římě byla Lucina bohyně porodu, která chránila životy rodiček, a také byla příponou pro bohyni Juno, jejíž jméno obvykle znamená „ta, která přináší děti na světlo“.

Lidové tradice

Den svaté Lucie je v Evropě spojen s řadou lidových zvyků, které mají nejspíš předkřesťanský původ a souvisí se svátkem zimního slunovratu. Ten ve středověku připadal podle juliánského kalendáře právě na

13. prosince. Noc se začala krátit a den prodlužovat. Avšak přijetím kalendáře gregoriánského se vše posunulo o 8 až 10 dnů, a tudíž není vlastně již toto pořekadlo pravdivé, protože svatá Lucie se neslaví 21. prosince, jak by to v přepočtu vycházelo, ale ve starém datu 13. prosince, tedy o 8 dní dříve.

Česká republika

Lidové tradice týkající se svátku svaté Lucie vznikaly již v 15. - 16. století, některé ještě dříve. K datu 13. 12. se vztahuje mnoho magie a pověr. Český lid považoval Lucii za ochránkyni proti čarodějnicím a jejich rejdům. Věřilo se, že tento den se čarodějnice scházejí a páchají škody křesťanům.

Lucky

V jižních Čechách byla tradice šesti Lucek. Pět bylo bíle oděných a poslední měla oděv kněze. Každá nesla jiné náčiní. První měla mimino, druhá hadr a "rejžák", třetí metlu, čtvrtá košík s pamlsky, pátá malířskou štětku a šestá byl kněz. Po vstupu do obydlí obřadně pozdravily, první s dítětem usedla na stoličku a houpala jej, druhá předváděla mytí podlahy, třetí metlou popoháněla děti, aby se modlily, čtvrtá obdarovala děti, pátá předváděla malování a šestá, kněží, vykropila obydlí za neustálého modlení.

Časem se maskou Lucie bavily spíše dívky a chodily ve skupinkách. V některých oblastech se tyto občůzky dochovaly dodnes. Stávalo se, že bylo zvykem pozměnit roli Lucky. Lucky přepadaly muže přímo v hospodě u piva a potom je natíraly hořčicí či kolomazí, zasypávaly je moukou a štouchaly je vařečkami. Veselejší variantou Lucie byla tradice Lucie jako hrbaté ženy s maskou na obličeji a vařečkou v ruce na škádlení mládeže. Na Přerovsku byly Lucky převlečení mládenci, což skýtalo velikou zábavu.

Zákazy

Na tento den se musely zrušit veškeré práce jako předení, tkaní apod. Lucie je považována za patronku přadlen a švadlen, ale také trestá neposlušnost. Tkala-li některá hospodyně v tento den, Lucie jej potrestala. Každé nehodné ženě dala velký koš s přadeny, která měla za svůj prohřešek opříst přízi.

Jiná pověst vypráví o lakotné selce, která neuposlechla zákaz a předla. Najednou zaburácel hrom a komínem spadl do světnice koš prázdných vřeten. Přadlena věděla, že je musí omotat předivem, aby nebyla potrestána. Na každé vřeteně navinula jen symbolické množství příze. Zaburácelo podruhé, zjevila se Lucie, a když viděla chytré řešení selky, odpustila jí trest a koš si odnesla.

Lucie kontrolující předení a podobné práce nosila dlouhý dřevěný nůž, aby jím mohla rozdělané předení rozčuchat. Pokud zastihla ženu při draní, rozfoukala všechno peří, při předení jí sebrala přadeno.

Nůž na děti

Podle nejstarší dochované zprávy o občůzkách Lucek v díle Jana Jakuba Ryby z roku 1804 Lucky "trestaly" děti. Nosily u sebe dlouhý nůž a strašily děti, že jim rozpárou břicho a naplní ho kroupami, pokud se nepostí na advent.

Klapy klap

V jižních Čechách byl zvyk trochu odlišný. Lucky chodily zabalené v bílých plachtách, na obličeji měly ptačí masku a na ní klapající zoban. Jinde měly jen pomoučený obličej a klapačku v ruce.

Lucie a úklid

Lucie je považována za symbol čistoty a podle juliánského kalendáře (21. 12.) je to dobré datum na vánoční úklid. Lucie, která chodila kontrolovat, zda má hospodyně uklizeno, s sebou nosila peroutku nebo koště a ve staveních vymetala pavučiny.

Knedlíkový Lutzl

V oblastech Šumavy, kde dříve pobývali Němci, chodíval Lutzl – „knedlíkový Lutzl“. Jeho úkolem bylo prohledat všechny mísy, jestli nezůstaly od oběda knedlíky, které byly pro tento den tradičním jídlem. Lutzl u sebe nosil dlouhý velký nůž. Stávalo se mu však, že za velikého smíchu byl venku vyplácen a odmaskován.

Perchta

Místo Lucie chodívala v některých krajích jižních Čech také Perchta, nebo jinak Peruchta, která byla ještě strašidelnější než Lucie. Byla spojována s paní Perchtou z Rožmberka (1429-1476), ovšem ve skutečnosti neměly nic společného. Perchta byla bíle oděná s červenou zvířecí maskou se zuby a dlouhým jazykem. Měla nůž na zlobivé děti, škopek na krev a koudel. Obcházela stavení jak v předvečer svaté Lucie, tak na Štědrý den.

Pověry

- věřilo se, že dají-li hospodyně každý den stranou kousek těsta s kořením, nebudou nad nimi mít čarodějnice moc.
- ve Slezsku se každý den odložilo stranou jedno poleno a pak se ze všech udělal oheň, který měl zabránit zlým mocem uškodit hospodářství i lidem v něm.
- když si hospodář tento den vyrobil stoličku a v místě suku udělal otvor, mohl jím o mši na Boží hod rozeznat v kostele čarodějnicí.

Pranostiky

Nejznámější pranostikou o svátku svaté Lucie je bezesporu "**Lucie noci upije a dne nepřidá**", mezi další můžeme zařadit například:

- Svatá Lucie noci upije a dne přidá, co slepice zívá.
- Na svatou Lucii jasný den, urodí se konopí i len.
- Svatá Lucie je královnou noci a zimy.
- Jaké jsou dni od sv. Lucie do Božího narození, takové jsou též měsíce příštího roku (12 dní – 12 měsíců).
- Umaže-li si Lucie šaty od bláta, bude si je po celý leden přepírat.
- Dotkne-li se Rozálie květů, Lucie jimi vyzdobí okna napořád.

Slovensko

I ve slovenské lidové kultuře byla Lucie ochránkyní přadlen, proto byl na její svátek držen zákaz předení. Byly zde rovněž známy průvody Lucek, které vcházely do domů a ometaly stěny a kouty. Někde Lucky členům rodiny vkládaly do úst česnek, ometaly je a zaříkávaly proti neštěstí a bídě.

Velmi úzce byl tento den spjat s bosorkami – čarodějnicemi, mezi které byla někdy počítána i sama svatá Lucie. Tradovalo se, že čarodějnice stloukají máslo, proto se nesmělo nic půjčovat ani vracet a na dvůr nesměla vstoupit cizí žena.

Od svátku svaté Lucie se mohlo začít s výrobou zvláštního předmětu, tzv. luciového stolčka. Toto sedátko bylo vyráběno ze smrkového nebo bukového dřeva, aniž by byly použity železné hřebíky, a bylo dokončováno v době mše v předvečer Štědrého dne. Ten, kdo na něm po celou dobu konání mše seděl, byl chráněn magickým kruhem, získal schopnost poznat čarodějnice a zároveň byl před nimi chráněn.

Maďarsko

V Maďarsku je známou tradicí spojovanou se dnem svaté Lucie taktéž vyrábění stolku či sedátka. Jde o zdoluhavou dvanáctidenní výrobu (13. 12. – 24. 12.), která se díky tomu ozývá v úsloví „Dělat to jako Luciinu stoličku“.

Dalším zvykem byli kdákači nebo kvokači, tedy mladíci, kteří za úsvitu svátku svaté Lucie přicházeli do domu a na práh či hned za něj pokládali stéblo či poleno a zpívali píseň napodobující kuřata, která měla zaručit dobrou snášku drůbeže.

Den svaté Lucie je i v Maďarsku spojován se spoustou zákazů – zákaz ženské práce a návštěv žen v cizích domech, zákaz praktik týkajících se víry v uhranutí a věštění.

Itálie

V Itálii, kde je památka svaté Lucie hojně uctívána, se každoročně konají slavnosti s průvody nebo procesím se zapálenými světly.

Skandinávie

V severských zemích, tedy v Norsku, Dánsku a Finsku, je vybírána dívka, která představuje svatou Lucii. Na hlavě má korunu se svícemi, symbolizující oheň, jež neporanil světici, a jde v čele procesí. Procesí se pořádají jak veřejně, tak například na studentských večírcích. Ve Švédsku přináší nejstarší dcera rodičům kávu a sladké pečivo nazývané Lussebullar („Luciiny bulky“) a mladší dcery nesou svíce.

Napsala: Mgr. Magda Lenochová